

MODERN ÇAĞIN ÖTEKİSİ BALKANLAR VE 20.YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA'DAN BALKANLARA BAKMAK

“*The Othering*” Of The Modern Era: The Balkans And Looking to
Balkans From Europe at The Beginning of the 20th Century

Galip ÇAĞ*

Özet: *Balkan Savaşları sadece Osmanlılar / Türkler için değil Dünya'nın geri kalan kısmı için de mühim bir hadisedir. Zira Avrupa'nın doğu ucunda yaşananların zamanla batı kısmına tesir etmemesi düşünülemezdi. Bu noktada olanların kontrol altına alınması ve tahlil edilmesi Batı dünyası için öncelikli bir eylem planı oldu. Savaş sırasında ve sonunda Avrupa'da Balkanlara dair birçok şey değişti. Balkanlar artık Avrupa'nın bir parçası değildi. Zira Osmanlı sonrasında hayal edilen yeni Avrupa'nın bitim ucunda yaşananlar tam bir kabus ve anarşi düzenini ortaya koyuyordu. Milliyetçilik, irredentist eğilim ve üstünlük algısının beraberinde getirdiği yıkım bölgenin ötekileştirilmesini kaçınılmaz kıldı.*

Bu çalışma 20. yüzyıl başında Avrupa'nın Balkanlara bakışında yaşanan değişim ve bu değişimin yansımaları üzerinedir. Bu bugüne bugüne dek satır aralarında yer almış ve aslında gerçek Balkan algısını yansıtan, ötekini ötekinin gözünden anlatan eserler büyüteç altına alınacaktır. Ayrıca tarihi verilerin bahsi geçen kaynaklarla desteklenmesi için zaman zaman birinci el kaynaklara da başvurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Balkan Savaşları, Osmanlı, Türkler, Avrupa, Öteki*

Abstract: *Balkan Wars are an important incident in the rest of the world, not only for theTurks. Because what happened in the eastern end of Europe would be unthinkable not to affect the west side by over time. At this point, those who are controlling and analyzing a plan of action was a priority for the Western world.*

During and at the end of the war, in Europe, many things have changed about the Balkans. Now the Balkans was not a part of Europe.

This study focuses on this change and implications of this change. At the beginning of the 20th century in Europe on the Balkans.

Keywords: *The Balkan Wars, The Ottomans, The Turks, Europe, The othering.*

* Yrd. Doç. Dr., galipcag@gmail.com, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Giriş

Türklerin/Müslümanların¹ Avrupa'daki varlığı Batı Dünyası'nı en başından itibaren rahatsız etti. Zira Onlar başka, farklı idi. İlk başlarda Türklerin varlığının rahatsız ediciliğinin en mühim sebebi askeri yetenekleri, hükmedicilikleri ve önlenemez oluşları idi. Göçlerinin 50.yılında Attila komutasında, surlarının dibine geldikleri İstanbul'u (Hamzaoğlu, 2000: 4), gelişlerinin 2. asrında kuşatmaları bu korkularının aslında çok da yersiz olmadığını gösteriyordu.

Osmanlı Türklerinin 14. yüzyılda yarımadaya dâhil olmalarına değin birçok Türk boyu ve devleti bu coğrafyayı yurt edinmiş ve burada kalıcı izler bırakmıştır².

Osmanlıların 15. yüzyıl itibari ile artık Balkan coğrafyasının yeni ve değişmez hâkimi oluşu ile birlikte Batı için Balkanlar artık uzaktan bakılan, içerisinde neler yaşandığı sadece tahmin edilebilen bir coğrafya haline gelmiştir. Bu ayrılık neredeyse 18. yüzyıla dek sürdü. Ve bu yüzyıla gelindiğinde artık Balkanlar Avrupa değildi.

18. yüzyılda Balkanların artık Avrupalı olmadığı gerçeği yeni bir ihtiyacı doğurdu: bölgeye Avrupalı olmadığını gösteren yeni bir isim vermek!. 1767'de *Frederick Calverto* güne dek *Haemus* antik adı ile bilinen bölgeye İngilizce bir karşılık buldu: Büyük Balkan. O günden itibaren Balkanlar Doğu'nun *başladığı topraklardı*³ Avrupa için.

Kaçınılmaz Ayrılık: Berlin Kongresi ve Balkanlara Elveda

Kırım Harbi, Osmanlı Devleti için ufak da olsa bir umut ışığı idi. Devrin devi Rusya dış destekle de olsa mağlup edilmiş, Avrupa'ya hasta adamın henüz

¹ Bu iki kelime Avrupa için birçok kez aynı şeyi ifade etmişti.

² Türklerin Balkanlardaki hâkimiyetleri şüphesiz ki özellikle yerel kültüre etki etmiş ve kalıcı izler bırakmıştır. Bugün bu izler genel manada mimarîde aranırken aslında Osmanlı öncesine, ilk Türk yerleşimlerine dek bizi götürebilecek bazı dilsel kalıntılar bugün araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmıştır, bkz. Laszlo Rasonyi, *Tuna Köprüleri*, Çev. H. Akın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1984; Galip Çağ, "Osmanlı Öncesi Balkanlarda Türk İzlerine Dair Toponimler", Ed. Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, UKİD Kültür Yay., İstanbul, 2007, ss. 113–120, Galip Çağ, "Makedonya Yer İsimlerinde Osmanlı Öncesi Ve Osmanlı Hakimiyeti Sırasında Türk Yerleşimine Dair İzler, (Üsküp - Kırçova - Kalkandelen)", Ed. Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, UKİD Kültür Yay., İstanbul, 2007, ss. 120–134.

³ Bozidar Jezernik bu ifadeyi kaleme aldığı hayli kıskırtıcı eserinde bir bölüm başlığı olarak kullanmıştır, bkz. Bozidar Jezernik, *Vahşi Avrupa, Batı'da Balkan İmajı*, Terc. Haşim Koç, Küre Yay., İstanbul, 2006, s. 1.

ölmediği gösterilmişti. Ancak Paris'te yaşananlar durumun görüldüğü gibi olmadığını gösterdi. Avrupa Osmanlı'yı kendi dışında görmüş ve kendi gibi olabilmesinin bir dizi şartını Bab-ı Ali'ye sunmuştu (Erkan, 2010: 107-108; Şahin, 2009: 289-290).

Osmanlı idaresi bir karşı hamle olarak Islahat Fermanı'nı yayınladı ise de bu sosyal dengeyi alt üst etmekten başka bir yarar getirmedi. Dahası ferman ile birlikte gayr-ı Müslim tebaanın beklentileri de talepleri ile ilgili cesaretleri de fazlası ile arttı.

93 Harbi tam bir yıkımdı. Ruslar neredeyse Bab-ı Âli'ye dek ulaşmışlar, Avrupalılar bile durumdan ürkererek müdahale etmek zorunda kalmışlardı. II. Abdülhamit'in dış politika zekâsı sayesinde Ayastefanos Anlaşması'nın Bulgaristan ve Rusya aleyhine bozulması devletin ömrünü birkaç sene daha uzattı. Ancak Ayastefanos yerine imzalanan Berlin Anlaşması devletin başına sardığı problemler açısından birçok ilki de bünyesinde barındırıyordu. O ana kadar olmayan birçok problem ortaya çıktı. Artık Ermeniler bir problemdi, Kıbrıs bir problemdi, Balkanlar bir problemdi.

Anlaşmanın bilançosu şu şekilde idi;

Osmanlı İmparatorluğu kendisine tabi olan Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ'ın kendi başlarına birer prenslik olmalarını kabul etti. Doğu Rumeli vilayeti kuruldu ve Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı ancak çeşitli imtiyazlara sahip oldu. Balkanlara dair toprak paylaşımı ise aşağıdaki gibiydi;

Bosna-Hersek imtiyazlı vilayet haline geldi.

Niş Sancağı Sırbistan'a bırakıldı.

Teselya Sancağı Yunanistan'a (1881) bırakıldı.

Dobruca Sancağı Romanya'ya bırakıldı.

Bunların dışında birkaç kaza Karadağ'a bırakıldı.

Anlaşma Balkanlarda yeni bir düzeninde habercisi gibiydi. Zira geriye kalan Osmanlı Avrupa –ki Arnavutluk, Makedonya ve Batı Trakya ile sınırlı idi-yeni Balkan devletçikleri için bir mücadele odağı haline gelmişti.

1878 tarihli Berlin Antlaşması'nda umduğunu bulamayan Bulgaristan 1908'de bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlarda etkin bir politika izlemeye başladı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1908 yılında Bosna-Hersek'i ilhak etmesi Sırbistan'ı da aynı yönde bir politika izlemeye itti (Çakmak, 2003: 19)

1912 yılında Rusya bu iki devletin çıkarlarının çatışmaması için Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk ve düzenleyicilik yapmaya başladı. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yapılan ittifaka Yunanistan Krallığı ve Karadağ Krallığı da katıldı. Sonuç bir Balkan ittifakı idi.

Tüm bunların yanında Bulgaristan'ın sınırları içerisinde Makedonya'nın da katılması ve Sırbistan'ın bağımsızlığını alması, bağımsız Sırbistan'ın ilk günden itibaren topraklarını devamlı genişletmeye çalışması, Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan'da yarattığı hayal kırıklığı ve nihayet Yunanistan'ın Osmanlı Devleti aleyhine toprak kazanmak gayesi Balkanların felaketi olan bu savaşların birkaç görünür sebebi idi(Halaçoğlu, 2002: 290).

Balkan Harplerinin ilk kısmı bittiğinde artık Osmanlı Avrupası yoktu. Ve Avrupa'nın paylaşmak noktasında bir türlü karar birliğine varamadığı Osmanlı toprakları neredeyse Avrupa'nın bu yeni devletleri tarafından paylaşılacaktı. I. Balkan Savaşı bittiğinde Avrupa'nın çok önceden vazgeçtiği, kendinden saymadığı Balkan toprakları Arnavutluk'un bağımsızlığını saymazsak dörtlü ittifak tarafından paylaşılmıştı. Ama bu devletler artık ulusçuluk gibi manevi bir isteklendirme kaynağının yerine irredentist ve acımasız bir politikanın peşine düştüler. Artık paylaşılacak bir Osmanlı Avrupası yoktu, şimdi yeni hedef bizatihi kendi toprakları idi. İlk anlaşmazlık Yunanlar ve Bulgarlar arasında çıktı. Çok geçmeden Sırlar da buna dâhil oldular. Ve bu andan itibaren o güne dek zaten kendilerinden saymadıkları bir nevi Doğu'nun batı ucu gördükleri bölge hayal etmedikleri bir kaosun merkezi haline geldi.

Avrupa'nın Doğusu, Osmanlı'nın Avrupası: Balkanların Ötekiliği

20. yüzyıl başlarında Avrupa'nın Balkanlara olan bakışını artık somut şekilde değiştirip dile getirmesi birçok araştırmacının dikkatini çekti. Bazıları bu durumu ifade ederken belirli ölçülerde kabul edilebilir ve haklı bir duruş yorumu yaparken bazıları alabildiğince eleştirel bir dil kullandı. Batılı seyyahların anlattıkları oldukça korkutucu idi. Ortaya tam bir korku kapanı çıktı. Balkanlar şimdi bir canavarlar, ucubeler, kâbuslar ülkesi (coğrafyası) gibiydi⁴.

Jezernik hem kendi hem de Julia Kristeva⁵'dan yaptığı alıntı ile şunları aktarıyordu:

⁴ Bu seyyahlarla alakalı ayrıntılı bir liste için Jezernik'in çalışma sırasında atf yapılan eserine bakılabilir.

⁵ Eseri henüz Türkçe'ye çevrilmemiş olmakla birlikte önemli bilgiler içermektedir; Julia Kristeva, *Strangers to Ourselves*, New York, 1991.

“Hakikaten Balkan halklarından daha net tanımlanmış bir “öteki”ni hayal etmek bile güçtü. Bu bölge, sanki Batı’nın nesiller öncesinden reddettiği her şeyi ziyadesi ile temsil etmekte idi. Öte yandan Balkanlar, Julia Kristeva’nın ifadesiyle “rahatsız edici derecede yabancı” ve “bizim kendiliğimizin ötekiliği” idi.”(Jezernik, 2006: 8).

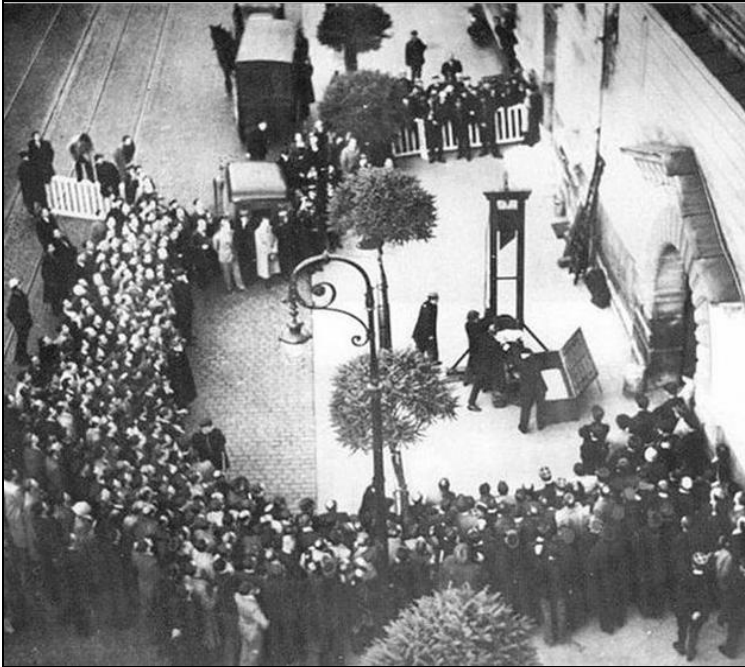
Aslına bakılırsa Balkanların ötekileşmesinin ilk safhası yaklaşık olarak 16. yüzyılda Balkanları doğuya, Türklere dâhil ederek başlamıştı. Buna göre Türklere dair yazılanlar coğrafik olarak Balkanlara isnat ediliyor, böylece hem Balkanları Avrupa’nın dışında tutuluyor hem de Türkler Balkanların geri kalmışlığının, durağanlığının, gelişmemişliğinin müsebbibi sayılıyordu.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Türklerin / Balkan halklarının ahlaken zayıf ve cüretkâr olduklarına dair iddialara elbette atıflarda bulunulacak ancak bu kısımda oldukça ilgi çekici bir romantizm bir bilim kurgu düşünceden bahsetmek gerekli. 16. yüzyıldan itibaren Balkan topraklarını –onlar genelde Osmanlı / Türk diyorlar- gezen seyyahlar özellikle Balkan insanının yemek kültürsüzlüğünden bahsederken kadınlarına özel bir parantez açıyor ve onları oldukça seviyesiz bir üslupla tanımlıyorlardı. Pis kokan, tüylü, yağlı, vücut yapıları bozuk gibi ithamların büyük bir rahatlık ve fütursuzlukla kullanıldığı eserlerde adeta Batı’nın her ne sebeple olursa olsun bir Balkanlara sempati duyması istenmiyor gibidir⁶.

Jezernik, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Balkanları defaatle gezmiş olan Philip Thornton’un bir eserinde ilginç bir hikâye ile karşılaşır. Thornton eserinde gezileri sırasında bir Balkan kahvehanesinde –hangi şehir yada ülke olduğu belirtilmemiş- doktor dostuyla otururken içeriye kuyruk sokumundan bir uzantı sarkan yada daha açık bir ifade ile kuyruğu olan bir adamın girdiğinden ısrarla ve inatla bahseder(Jezernik, 2006: 79). Adamdan “Arnavut” olarak bahsetmesi de hayli ilginçtir. Jezernik, Thornton’un iddiasının peşine düşer ve onun eserinde tezine delil olarak gösterdiği Johann Georg von Hahn’ın çalışmasına ulaşır. Von Hahn daha net konuşmaktadır. Doğu Yunanistan’da görev yaptığı sırada özellikle Arnavutlar içerisinde kuyruklu insanların varlığına dair sağlam delillere ulaştığını belirtir. Ancak sonrasında Osmanlı ordusundaki hiçbir doktordan bunu teyit edebileceği bir bilgi alamaz (Jezernik, 2006: 81). İnanılması çok zor ama konuya dair oldukça fazla eser kaleme alınmış, hatta bu iddiayı destekleyecek çizimler yapılmıştır. Bu durum Balkan halklarına dair Batı’da hâkim düşüncenin ne boyutlara ulaşabildiğini gösteren dikkat çekici bir misal sadece.

⁶Jezernik’in sıklıkla atıfta bulunduğumuz eserin birçok bölümünde bu konulara dair ziyadesiyle örnek ve alıntı mevcuttur.

Arnavutların kuyruklu birer ucube olduğuna dair kurguların yanında Karadağlıların kan dökücülüğü ve kelle avcılığı çok da ağır bir itham ve tahrifat değilmiş gibi görünüyor. Zira Bronevsky ve Durham gibi 19. yüzyıl sonu seyyahları Karadağ'da başta kafa kesme olmak üzere uzuv keme ve bunların teşhirine dair oldukça tafsilatlı bilgiler vermiştir. 19. Yüzyılda ve daha sonraları Batılı seyyahlar, savaşta öldürülen düşmanların kafasını kesme geleneğini barbarlığın güçlü bir sembolü, zulme ve vahşete yatkın Balkan halklarıyla medeni Batı arasındaki açık farkın bir simgesi olarak görüyorlardı. Jezernik bu konuya oldukça eleştirel yaklaşmış ve Batı'da baş kesmenin bir ceza infaz usulü olmasına rağmen sadece Karadağlılar / Balkanlılar söz konusu olduğunda bunun bir vahşet göstergesi olarak algılanmasının saptırmadan öte bir şey olmadığını, en basit ifade ile bir subjektif bakış örneği olduğunu belirtir (Jezernik, 2006: 172). Zira Fransa'da giyotin ile baş kesme cezasının 1939 kaldırıldığının bilinmesi dahi bu bakışın ne kadar yanlı bir tutum olduğunu gösteren yeterli bir delildir.

Resim 1: Fransa'da sokak ortasında Giyotin ile idam (1900'lerin başı)

Ötekileştirmenin Resmi Belgesi: *Carnegie Vakfı Raporu (1914)*⁷

Balkanlar Avrupa'nın uygar devletlerini aslında çok uzunca bir süre pek rahatsız etmemiştir. Zira Osmanlı Türk hâkimiyeti ile birlikte burası artık Avrupa da, Avrupalı da sayılamazdı. Dolayısıyla bölgede yaşanan çok fazla bir ilgi uyandırmıyordu. Ancak Balkan Savaşları'nda yaşananlar Avrupa'nın bakışını değiştirdi. Zira Artık Osmanlı, dolayısıyla da Türk egemenliğinde olmayan Balkan devletleri ilerisi için Avrupa'nın bir parçası olmaya namzettiler. Bu noktada Balkan Savaşları'nın sebep ve gelişim süreci onlar için çok önemli bir hal almıştı. Bu sebep ve savaşın oluş şekli iyi şekilde irdelenmez ise ileride sınırlar içerisinde bu “kusurlu”, “arızalı” halk topluluğunu barındırmak onlar için bir felaket olabilirdi.

Bu düşünceler sonucunda savaştan önce 1910 yılında kurulmuş olan *Uluslararası Barış İçin Carnegie Vakfı*⁸ tarafından savaşın sebep ve gerçekleşme sürecine dair bir inceleme komisyonu oluşturuldu. Komisyonda Fransa, ABD, Büyük Britanya, Rusya, Almanya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun önde gelen siyasi ve entelektüel kişileri bulunuyordu (Todorova, 2003: 18). Katılımcıların isimleri şunlar idi (*Report of the International Commission to Inquire in to the Causes and Conduct of the Balkan Wars*⁹, 1914: iç kapak): *Josef Redlich*, *Viyana Üniversitesi'nde Kamu Hukuku Profesörü (Avusturya)*, *Baron d'Estournelle de Constant*, *Senatör (Fransa)*, *M. Justin Godart*, *Avukat ve Temsilciler Birliği Üyesi (Fransa)*, *Walther Schücking*, *Marburg Üniversitesi'nde Hukuk Profesörü (Almanya)*, *Francis W. Hirst*, *The Economist baş editörü (Büyük Britanya)*, *Dr. H.N. Brailsford*, *Gazeteci (Büyük Britanya)*, *Paul Milioukov*,

⁷ Bu kısım “Balkan Savaşlarına Uluslararası Bir Bakış: 1914 Carnegie Vakfı Raporu”, *I. Uluslararası Balkan Kongresi 24-26 Eylül 2012*, Süleyman Şah Üniversitesi., 2012, ss. 1409-1422'dan yola çıkılarak kaleme alınmıştır.

⁸ Carnegie Uluslararası Barış Vakfı (Carnegie Endowment for International Peace), ülkeler arasında işbirliğini ilerletme hedefine bağlı, Amerika Birleşik Devletleri'nin aktif uluslararası katılımını destekleyen, kâr amaçlı olmayan özel bir kuruluştur. 1910'da kurulan Vakıf, partiler üstü bir siyaset gütmekte ve somut sonuçlar elde etme hedefi taşımaktadır. Bir asırlık “küresel değişimle beraber kendini değiştirme” felsefesine sadık kalan Carnegie Uluslararası Barış Vakfı, sahip olduğu rol ve görev konusunda bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Carnegie, kendisini uluslararası meseleleri çalışan yerel bir düşünce kuruluşundan ilk gerçek çokuluslu – zamanla küresel- düşünce kuruluşuna dönüştürme amacındadır. Vakıf, Washington ve Moskova'daki merkezlerine Pekin, Beyrut ve Brüksel ofislerini de eklemiştir. Bu beş coğrafyadan ikisi dünyayı yöneten merkezler oldukları; diğer üçü ise izledikleri siyasi süreçler ve uluslararası politikaları ile küresel barışı ve ekonomik ilerlemeyi etkileme olasılıkları en fazla olan üç yer oldukları için seçilmişlerdir (Salem, 2010: 31).

⁹ Buradan sonra sadece “Report”.

Profesör, Duma¹⁰ Üyesi (Rusya), Samuel T. Dutton, Columbia Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Profesörü (ABD).

Rapor ilk kez 1914'te yayınlandı¹¹. Genel olarak Balkan halklarının birbirleri olan mücadelelerinin kökleri, savaşan tarafların nitelikleri ve birbirlerine karşı besledikleri niyetleri içeren raporun en dikkat çekici kısımları şüphesiz ki *Baron d'Estournelle de Constant*'ın kaleme aldığı girişte bulunmaktaydı. Ancak bu girişe geçmeden evvel Vakıf'ın müdür vekili NicholasMurrayButtler'in bu raporun hazırlanmasına dair kaleme aldığı ve çalışmanın önsözü hükmünde olan metni incelemekte fayda vardır.

Butler öncelikle Balkan Savaşları'nın “Uygar Dünya”nın bir uyanışı olarak niteliyor ve aslında bilerek ya da bilmeyerek Balkanları ötekileştirmenin en belirgin şeklini burada gerçekleştiriyor. Zira bu ifade dahi Uygar Dünya ile Balkanlar arasında büyük bir uçurum koymaktadır. Ona göre o güne dek bir şekilde Uygar Dünya'nın ilgi alanının dışında kalan Balkanlar bahsi geçen savaşların oluşturduğu şartlarla birlikte artık Avrupa için yeni bir odak noktası idi. Bu sert giriş sonrasında Butler, Balkan Savaşları'na dair o güne değin hazırlanan raporların bir takım abartma, saptırma ve söylentiler ile yanlış bir bakış açısı oluşturduğunu dolayısıyla da tarafsız ve bağımsız bir heyet tarafından hazırlanacak bir raporunun gerekliliğini vurgular. Neticede bu düşünce ve motivasyon ile *Division of Intercourse and Education of Carnegie Endowmentfor International Peace* 'in 1913'te kurulduğunu ifade eder.

Butler önsözün son kısmında raporun ön yargısız, tarafsız ve nazik bir dille kaleme alındığının da altına çizmektedir. Ancak Butler'ın bu değerlendirmeleri göz önüne bulundurulduğunda, şu soru akla gelmektedir: Gerçekten de rapor bu minval üzere mi hazırlanmıştır?

Bu sorunun cevabını doğru bir şekilde verebilmek için raporun hem muhteva hem de üslup açısından iyi değerlendirilmesi gerekmekte. Bu manada eseri oluşturan bölüm başlıklarını görmek oldukça önemlidir. Buna göre eseri oluşturan bölümler şu şekilde sıralanmaktadır:

¹⁰Tam adı *Devlet Duması* olan meclis 1993 Anayasasıyla kurulmuştur. Aynı anayasaya göre Parlamentonun diğer kanadı Federasyon Konseyi adını alır. Meclisin 450 üyesi dört yıl süreyle seçilir. 1993, 1995, 1999 ve 2004 seçimlerinde meclis üyelerinin yarısı nisbi temsil yöntemiyle, diğer yarısı ise tek kişilik dar bölge yöntemiyle seçilmiştir. 2007 seçimlerinde ise tüm Duma üyeleri nispi temsil yöntemiyle seçilecektir. Milletvekili seçilme yaşı 21'dir.

¹¹Yayının tam künyesi şu şekildedir; *Report of the International Commission to Inquire in tothe Causes and Conduct of the Balkan Wars*, Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education, Puplication: 4, Publishing by the Endowment, Washington, D.C., 1914.

Bölüm 1: İki Balkan Savaşı'nın Kökü

Bölüm 2: Savaş ve Muharip Olmayan Nüfus

Bölüm 3: Bulgarlar, Türkler ve Sırpalar

Bölüm 4: Savaş ve Milliyetçiler

Bölüm 5: Savaş ve Uluslararası Hukuk

Bölüm 6: Savaşın Ekonomik Sonuçları

Bölüm 7: Savaşın Ahlaki ve Sosyal Sonuçları ve Makedonya'nın Geleceğine Bakış

Bahsi geçen bu yedi bölüm kendi içerisinde de birçok alt başlığa ayrılmıştır. Şimdi bu alt başlıklara geçmeden evvel *Baron d'Estournelle de Constant*'ın rapora hazırladığı giriş kısmından bazı alıntılar ile çalışmanın muhtevasına bakmakta fayda vardır.

Baron d'Estournelle de Constant giriş yazısına “niçin bu rapor”, “niçin bu soruşturma” soruları ile başlar ve öncelikli olarak uzun uzun raporun hazırlanma sebebini anlatır. Özellikle o güne değin Gladstone, Bryce, Victor Berard, Pierre Quillard, Anatole Leroy-Beaulieu ve Denys Cochin gibi bir çok önemli düşünür ve siyaset adamının hazırladığı yada söylem bazında sunduğu değerlendirmelere rağmen yeni bir raporun hazırlanma gereksinimine ciddi vurgular yapar.

Baron daha sonra Avrupa ve Amerika'nın durumunu karşılaştırır. Ancak ifadelerinde bir Fransız senatör olması hasebiyle olsa gerektir ki biz derken Avrupa'yı kasteder sanki. Ona göre Amerika onlara yani Avrupa'ya göre daha genç ve cevvaldir (Report, 1914: 2). Bu gençlikten olsa gerektir ki boyun eğmeye, sessizliğe ve geri çekilmeye daha tepkilidir.

Baron sözlerine Yunan hayranlığını ifade ederek devam eder ve onların bağımsızlık mücadelesinin kendisine her zaman ilham verdiğini belirtir. Akabinde de Bulgarlardan, Sırpalardan, Karadağlılardan, Arnavutlardan ve diğer Balkan halklarından bahseder. Burada özellikle Berlin Barışı sonrasında (1879-80) kurulan uluslararası komisyon üyeliği sırasında görev yaptığı Karadağ'a özel bir de parantez açarak övgüler yağdırır. Bu bölümün sonunda da şu soruyu sorar tüm samimiyeti ile:

Tüm bu halkların ve ulusların 20. yüzyıl Avrupasında yaşadıkları bu mahrumiyet için ne söylemeliyiz?

Raporun buraya kadar ki kısmından da anlaşılacağı üzere Vakıf'ın Balkan uluslarına özellikle de bu savaş sırasındaki ve sonrasında haliyle bakışı oldukça anaç ve merhametlidir. Zira raporun ilerleyen safhalarında da beklenmedik ifadelerle bu anaç tavır kendini bir nevi günah çıkarma şeklinde de gösterecektir zaten.

Baron, giriş kısmında bu raporun hazırlanmasına dair bir takım itirazları da cevaplar. Zira özellikle hazırlanan raporun sonuçlarına dair tereddüt ve korkular dikkat çekicidir. İtiraz sahiplerine göre savaşların sebeplerine dair sonuçları bu bölge için bir kader çizgisi olduğu sonucuna varılması durumunda var olan düşmanlıkların güçlenmesi kaçınılmazdır. Ancak Baron net bir şekilde Vakıf'ın ve raporunun ana gayesinin bölgedeki gölgelerin ve uzun süren bir gecenin ortaya çıkardığı tehlikelerin ortadan kaldırılması olduğunu belirtir (Report, 1914: 4).

Baron, buraya kadar olan cümlelerinde kendisine / kendilerine oldukça güvenen ve emin bir kurumsal hava verse de bu noktadan itibaren aslında Balkan Savaşları'nın Avrupa'da ve Batı Dünyası'nın tamamında ne denli bir korku ve gerilim yarattığını anlamak çok güç değildir. Ona göre Balkan Savaşları herhangi bir ders çıkarmadan öylece maziye terk edilecek ya da kolayca unutulacak bir hadise değildir. Ve bir öngörü olarak tekrarlanması muhtemel bir hadisedir (Report, 1914: 5).

Baron bu bölümün sonunda Balkan Savaşları'nın birbirlerinden ayrılması gerektiğini zira karakter olarak oldukça farklı olduklarını belirtir ve bu noktada oluşturulan komisyonun hikâyesini ortaya koyar. Bu raporun güvenilirliği ve kifayeti açısından oldukça önemlidir.

Raporu hazırlayan komisyon üyelerine düzülen uzun ve gösterişli methiyede özellikle hakikat, bağımsızlık ve önyargısızlık kelimeleri bilhassa önemlidir. Zira komisyon üyelerinin bu çalışmaya başlamaları ile birlikte normal hayatları ortadan kalkacak sadece ve sadece peşine düştükleri hakikati arayacaklardır. Baron bu kısımda komisyonun oluşum ve üyelerin burada görev alışlarını da uzun uzun anlatır (Report, 1914: 6).

Komisyonun bir araya gelmesi sonunda Paris'ten yola çıkan heyet bir iki durağa daha uğradıktan sonra 2 Ağustos 1913'te Belgrat'a ulaşır. O sırada Sırp kazandıkları büyük zaferin sarhoşluğundadır. Komisyon, Sırp hükümeti ile olayların kendilerine ait versiyonları konusunda bir dizi görüşme yapar. Özellikle ülkenin finans kaynakları konusunda bilgi talep ederler. Komisyonun bu yönde bir sorgulamaya gitmesinde Balkan Harplerinin bu önemli failinin arkasında olduklarını düşündükleri güç odaklarını tespit etmeye çalıştıkları izlenimi

uyanmaktadır. Baron bu konudaki ve Sırp'ların olayları nakledişlerindeki bir takım çelişkili durumları direkt olmasa da ifadelerinin satır aralarında hissettirmektedir (Report, 1914: 9) .

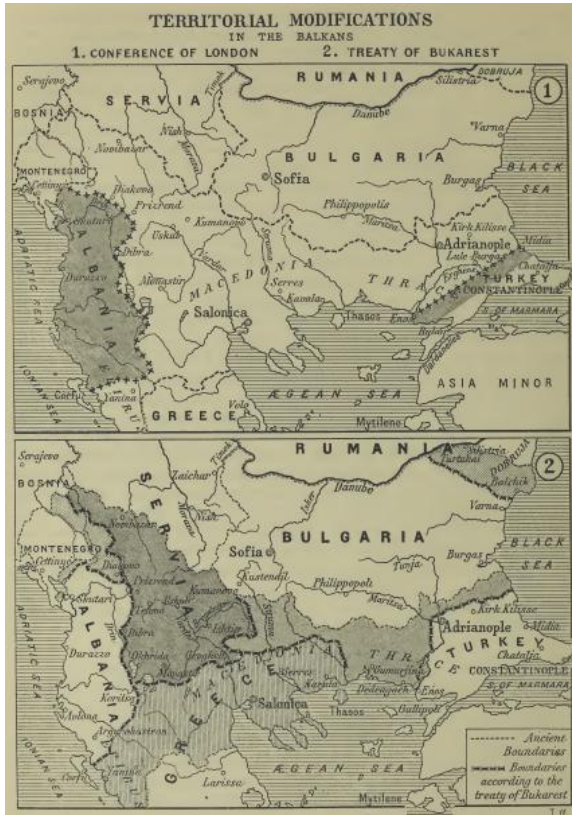
Rapor

Carnegie Vakfı Raporu'nun böyle bir çalışmaya konu olacak birçok özelliği var. Bunlardan en önemlisi de raporun ilk yayınlanışından neredeyse 100 yıl sonra dahi Balkanlarda patlak veren bir savaşın genel görünümü olarak yeniden sunulması. Bu durumda rapora Balkanlara dair bir genelleme bir formülasyon çabası ve hatta bir çözümleme de denebilir. Ancak Dünya'nın bilhassa 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı değişim ve “*yeni dünya düzenin*” ortaya çıkardığı kutup kavramının yansımaları artık yeni bir değerlendirmenin Dünyanın geneli için olduğu kadar Balkanlar içinde gerekliliğini net bir şekilde ortaya koyuyordu. Ancak ne yazık ki bu raporun 1990'larda yaşananlar sonrasında bir kez daha ortaya çıkarılması aslında değişen dünyanın aksine Batı'nın Balkanlara bakışında çok da radikal bir değişim yada dönüşümün olmadığı açıkça gösteriyordu.

Rapor'da sunulan harita ve fotoğraflar oldukça titiz bir çalışma sonrasında belirlenmiş ve konu bütünlüğüne göre raporun içerisine yerleştirilmiştir.

Eserin birinci bölümünün Balkan Savaşları'nın sebeplerine ayrılması tabii ki şaşırtıcı değildir. Zira bu bölüm aslında tüm raporun ana gayesidir. Zira raporun temel çıkış noktası Avrupa için, Batı için bir vahşet sahası olan Balkan Harplerinin sebeplerinin ileride gerçekleşecek benzer bir hadisenin önüne geçebilmek için net bir şekilde ortaya konabilmesi mühim bir gereksinimdi. Bu bölümde Balkan etnografyası ve ulusçu özelemlerden, otonomi mücadelelerinden ve Balkan müttefik devletlerinden bahsedilmekte özellikle ikinci savaşta aralarında meydana gelen ayrılıklardan bahsedilmektedir. Bu bölümde Kanchev'in hazırladığı mühim istatistikî nüfus çalışmasına atıflarda da bulunulmuştur.

Bu bölümün son kısmında Londra ve Bükreş Anlaşmaları sonucunda bölgesel sınır değişiklikleri ortaya konulmuş, bu sayede öncelikle savaşın maddi kazanım ve kayıpları tespit edilmiştir. Bu noktada ilk hüküm Balkan Müttefik devletlerinin istediklerini alıp alamadıklarına dair olmuştur.

Resim 2: Savaş Sonunda Sınır Değişikliklerini Gösteren, Rapor'da Yer Alan Bir Harita

İkinci bölümde yazar hadiseleri *hem acı hem de sürükleyici* olarak betimler. Çünkü daha ilk cümlesinde Avrupa'nın Balkan Savaşlarına bakışını oldukça kısa ve net olarak açıklar. Rapora göre Avrupalılar Balkan Savaşlarını bir kurtuluş savaşı olarak görmektedir. Balkan halklarının Türkler tarafından maruz bırakıldıkları 500 yıllık esaretten kurtulma savaşı ve bunun getirdiği isyan, yıkım, katliam...(Report, 1914: 70). Burada vurgulanan ve Balkan halklarını birer keşmekeş kaynağı gösteren en mühim aşama savaş sırasında yaşananlardır. Yani aslında raporda vurguların Balkan ülkelerinin uzun zamandır bir hesaplaşmaya çevirdikleri Türkleri sözde onlar üzerindeki baskıcı tavrı ve sonuçları değil, bu halkların Balkan Harpleri sırasında birbirlerine gösterdikleri kin ve nefrettir. Yakılan yıkılan köyler birçok kez bu yıkımın en mühim delili olarak sunulmuştur (Report, 1914: 73). Bu yıkıma örnek olarak Dohato (Doxato) Köyü verilebilir.

Kavala ile Drama arasında bulunan bu yerleşim merkezinde 2.700 Yunan köylü yaşıyordu ve savaş sırasında yaşanan yıkım sonrası 270 hanede sadece 30 ev kalmıştı.

Anlaşılabileceği üzere bu bölüm zaman zaman Türk ve Müslüman ahalie de atıflarda bulunarak askeri birlikler arasında kalan sivil ve muharip olmayan halkın içine düştükleri kötü durum üzerine değerlendirmelere yer verilmiştir.

Raporun üçüncü bölümünde genel olarak Edirne'nin Bulgarlar tarafından kuşatılması ve alınması hadisesi üzerinde yoğunlaşmış, yaşananlar üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Raporun bu bölümünde ilgi çeken noktalardan biri de Bulgar birliklerinin Çatalca'ya ulaştığı noktada Komisyon'un buradaki değerlendirmeleridir. Zira bu kısımda bölgede yaşadığı varsayılan bir kişiden yapılan aktarmada Türklerin Bulgar köylerine baskınlar düzenleyerek buralarda bir anlamda çapul faaliyeti yaptıkları iddia edilmektedir. Bu tarz hikâyelere raporda sıklıkla tesadüf edilmektedir.

Ancak aslında Batı'nın gözünü asıl korkutan ve Balkanları tam bir kan çukuru olarak gösteren hadiseler ikinci savaş sırasında gerçekleşmiştir. Raporunda Sırpların Bulgar birliklerine karşı giriştikleri katliamlardan büyük bir dehşetle bahsedilmektedir. Kulak, burun, ağız kesme, göz oyma gibi birçok hadise rapor edilmektedir. Hatta buna dair bir liste dahi verilmektedir. Aslına bakılırsa Rapor'un bizler için de can alıcı noktalarından en önemlisi de bu kısımdır. Zira Türk tarafında Balkan Savaşı algısı genel manada iç dinamiklerde yaşanan sarsıntılar, Osmanlı devlet yapısında meydana gelen ayrılıklar üzerinde bir eleştirel bakışla değerlendirilirken hadisenin bu katliam boyutu Batı'da sıklıkla değerlendirmeye alınmıştır¹².

Rapor'un bundan sonraki bölümlerinde genel manada savaşın sonuçları ve yıkımları üzerinde durulmuş son bölümünde ise Makedonya üzerinden Balkanların geleceğine dair bir kestirim çalışması yapılmıştır. Özellikle savaş sonrasında ortaya çıkan ve göç ve mülteci sorunu bu kısımda birçok görselle anlatılmaktadır.

Şüphesiz raporun somut veriler sunması noktasında değerlendirilmesi gereken mühim kısımlarından biri de bu son bölümdür. Zira aynı raporun belki de

¹² Örneğin Bozidar Jezernik'in *Wild Europe, The Balkans in the Gaze of Western Travellers* isimli eserinde hadise oldukça ayrıntılı bir şekilde nakledilmiş, hatta organ kesme hadisesi bilhassa Karadağlılar arasında özel bir gelenek olarak belirtilmiştir. Bkz. Bozidar Jezernik, *Wild Europe, The Balkans in the Gaze of Western Travellers*, Sagl Books, 2004.

1990’larda bir kez daha ortaya çıkmasında Batı’nın Balkanlara bakışı ve çıkardığı sonuçlarda ne denli haklı olduğu vurgusu yapılmış olma ihtimali yüksektir.

Sonuç

Şüphesiz Osmanlı sonrasında Dünya’da büyük bir boşluk oluştu. Özellikle Avrupa’da ortadan kalan mirasın paylaşımı bir Dünya Savaşı’na bile sebep oldu. Osmanlı sonrasında ortalığa akim olan bu toz bulutu soğuk savaş döneminin sona ermesi ile büyük ölçüde dağıldı. Ancak bahsi geçen toz bulutunun hiç dağılmadığı bir yer daha vardı: Balkanlar

550 yıllık Türk İslam hâkimiyeti Balkanları bir şekilde Avrupalılıktan çıkarıp farklı bir evren haline getirdi. Bu noktada birçok araştırmacı bu sürecin bölgeyi büyük güçlerin, hegoman katı monarşilerin esiri olmaktan kurtardığını iddia etse de Batı gücü bunu hiçbir zaman kabul edemedi. Osmanlı elinde evrilen bölge Avrupa’nın dışında bir yaşam alanı olarak görüldü. Fransız İhtilali bu yapının Avrupa lehine bozulması ve yüzyıllardır beklenen Osmanlısız/ Türksüz/ Müslümanlısız Avrupa’nın oluşturulması için büyük bir şafaktı. Nitekim 20. Yüzyıl başına kadar da büyük oranda bu şekilde gerçekleşti. Ancak Balkan Savaşları tüm planları alt üst etti. Batı Osmanlı’ya karşı geliştirdiği projesi şimdi kendi kıyısında bir kara delik gibi yaklaşan herkesi içine çeken bir problemler yumağı haline gelmişti.

Bu durum da iki yol vardı:

- 1- Başarabilirlerse Balkanları dönüştürmek
- 2- Başaramazlarsa burayı tam manası ile reddetmek, dışlamak. Ancak; bunu yaparken de burayı yeniden doğunun eline bırakmamak.

Avrupa’nın hâkim güçleri önce ilk yolu denedilerse de başarılı olamadılar. Zira o güne kadar yönetim erkine ve özgürlüğe sahip olmayan bu Osmanlı medeniyet kalıntısı bölge değişime direniyordu. Bu durum da kaçınılmaz olan oldu ve bölge Avrupa’nın dışında bir tecrit bölgesi ilan edildi. Artık Balkanlar Avrupa’nın ortaçağ karanlığının bir kalıntısı, geri kalmışlık simgesi, Osmanlı’nın bölgeye kabul ettirdiği geri kalmış, karanlık doğu imajının bir yansıması idi.

Tito’nun Yugoslavya’ya hâkim olması ile birlikte değişen idari ve federatif yapının görece özgürlükçü ortamı buradaki katı algısı bir nebze de olsa yumuşattı. Çok sürmedi ve Tito’nun gerçek düşüncesi uygulamaya kondu. Artık Türk ve Müslümanlar sadece çentikler ile değil partizanlarla da mücadele etmek zorunda

idi. Bu noktadan itibaren Balkanlarda bugüne dek sürececek içe dönük kaotik ortam bölgenin karakteristiği olacaktır.

Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Balkanların kaderinde yeni bir dönem başlayacaktır. Dışa kapalı ve baskı merkezli yapının yerini daha liberal bir yapının alacağını düşünenlerin ilk yanılığları da bu döneme rastlar. Çünkü Sırp baskısı gitgide etkisini arttırmış ve bölgede yeni bir Yugoslavya kurmak için girişimlerini en sert şekilde başlatmıştı.

Mücadele bir anda geçmişin bir hesaplaşmasına dönüşünce Batılı güçler ilk etapta ne yapacaklarını bilemediler. Günü kurtaran biraz da sorunu görmezden gelen tavır 1992 yılı ile birlikte ortaya çıkan savaş ve katliam görüntüleri ile değişmeye mecbur bırakıldı. BM ve NATO'nun kendinden olmayan ve yüzyıllardır Avrupa dışında bırakılan bu coğrafyada etkin bir rol oynaması sorunu bitiren ve Sırp'ların kafasına inen bir demir yumruk olması tabii ki beklenmiyordu. Ancak savaş boyunca yaşananlar ve son noktada Srebrenitsa'da 8300 kişinin Hollanda korumasında olmalarına rağmen Sırp'ların Akrepler adı verilen birliklerine teslim edilmeleri buranın Avrupa'nın hemen yanbaşıda bir öteki haline getirilişinin en büyük göstergesi idi. İyice görülmüştü ki Balkanlar Avrupa'nın göremeyeceği kadar uzak ta kalmıştı...

Bugün AB'nin Balkan ülkelerine aday ülke statüsü vermesi durumu çok da değiştiren bir anlayışın göstergesi değildir. Zira bölgeyi ötekileştiren etnik algı, tarihi miras ve Avrupalılık vasfı dışında sahip olunan nitelikleri büyük oranda bu ülkelerden arındırıldı. Şimdi ortada uzun savaş yılları sonucunda yıpranmış, gelişmemiş ve muhtaç durumda ülkeler bütünlüğü var. Kosova'nın bağımsızlığı özellikle Türkiye'nin hızlı bir şekilde burayı tanıması ile ilişkilerde yeni bir dönüm noktası. Halen süren gerilim Balkanların Osmanlı dönemindeki sükûnetine kavuşma dileğinin gerçekleşmesi için daha vakit olduğunu göstermekte.

Son söz; Balkanlar Avrupa'nın dışına atılalı 800 yıl oldu. Bogomillerin yaşadıkları, Latinlerin Haçlı Seferleri sırasındaki faaliyetleri ve sonrasında Türk hâkimiyetindeki uyumlu tavır bu ötekileştirmenin en mühim kırılmaları oldu. Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan sürecin Kosova'nın bağımsızlığı ile yeni bir mecraya kavuştuğu dönemde Balkanların yanı başında şimdi iki büyük dayanak noktası var. AB ve Türkiye. Rüzgârın ne yana eseceği henüz belli değil. Ama gerçek olan şu ki söylemler değişse de zihinlerin değişmesi o kadar kolay olmayacak. O zaman yapılacak şey önce geriye sonra da ileriye bakmak. Orada ne görüleceğini zaman gösterecek.

KAYNAKLAR

Bozidar, Jezernik (2004), *Wild Europe, The Balkans in the Gaze of Western Travellers*, Sagl Books.

Çağ, Galip (2007), “Osmanlı Öncesi Balkanlarda Türk İzlerine Dair Toponimler”, Ed. Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, UKİD Kültür Yay., İstanbul, ss. 113–120.

Çağ, Galip (2007), “Makedonya Yer İsimlerinde Osmanlı Öncesi Ve Osmanlı Hakimiyeti Sırasında Türk Yerleşimine Dair İzler, (Üsküp - Kırçova - Kalkandelen)”, Ed. Ebubekir Sofuoğlu, *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, UKİD Kültür Yay., İstanbul, ss. 120–134.

Çağ, Galip (2012), “Balkan Savaşlarına Uluslararası BirBakış: 1914 Carnegie Vakfı Raporu”, *I. Uluslar arası Balkan Kongresi 24-26 Eylül 2012*, Süleyman Şah Üniversitesi.,ss. 1409-1422.

Erkan, Süleyman “Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslar arası İlişkileri'nin Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, Sayı:22, ss. 93-115.

Jezernik, Bozidar (2006), *Vahşi Avrupa, Batı'da Balkan İmajı*, Terc. Haşim Koç, Küre Yay., İstanbul.

Halaçoğlu, Ahmet, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *TÜRKLER*, XIII, Ankara, 2002, ss. 296-307.

Kristeva Julia (1991), *Strangers to Ourselves*, New York.

Rasonyi, Laszlo (1984), *Tuna Köprüleri*, Çev. H. Akın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Report of the International Commission to Inquire in to the Causes and Conduct of the Balkan Wars,(1914) Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education, Puplication: 4, Publishing by the Endowment, Washington, D.C..

Salem, P. (2010), Ortadoğu'nun Doğusunda İşbirliği Tesisi, Çev. Enis Erdem Aydın ve Gökçe Perçinoğlu, Sayı 24, Haziran 2010, Carnegie Orta Doğu Merkezi Yay.

Şahin, Hasan, “Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı - Fransız İlişkileri [Başlangıcından Paris Barışı'na (1856)]”, *A.Ü. Türkiyat Enstitüsü Dergisi*, Sayı:40, Erzurum 2009, ss. 277-315.